

האקסמוזיציה של ההתרחשיות דרך גלרית הדמויות ברומן

(המעברה) של הסופר שמעון בלס

استعراض سير الاحداث من خلال تنقل الشخصيات في رواية (المعابر)

للقااص شمعون بلاص

מ.ע הדיל סלואן

هديل سلوان سامي

Review the progress of events during the movement of the characters
in the novel (AL-MAABER) to the novelist SHIMON BALAS

Abstract :

The novel Al-Maaber is considered one of the important literature achievements for the Iraqi Jewish novelist since it's considered his first novel which he start and began his career with. At the beginning this novel was written in Arabic then it was translated to Hebrew by him.

The uniqueness of this novel falls into its characters which the writer mentioned them among its pages which they tell a part of his life after migrating to Israel.

the magnificent way of telling and visualizing the difficult and harsh life which he and many migrants suffered from among those is his family, those heroes and many characters helped building and

creating the events which occurred in one of the crossings (temporary camps) which were made to receive the Iraqi Jewish migrants.

They had a very humanitarian relation with each other and the great social efforts and their compatible mentality, all these factors shows from time to time a glimpse of hope and cozy loving feelings among each other, despite of the hard life and brutality of nature and the bad health conditions.

the writer was to able to display these emotions throw this novel and he was able to express what was in his mind, his emotions, feelings and dreams, which he might had them or lived the rest of his life looking and trying to figure out how to reach them, all of what is said the pages of this novel will reveal them and shows many characters lost everything except their memories when they live in Iraq.

על חייו של המספר (1)

יליד בגדאד (1930). למד בצעירותו בבית-הספר בעיר-הולדתו . לאחר שסיים בית-ספר תיכון בבגדאד השתלם בעתונאות ופירסם סיפורים, רשימות-ביקורת ומאמרים בערבית. עלה ארצה ב- 1951 והתגורר למעלה משנה במעברה נרשם להגירה לישראל, ובאו עמו לארץ אמו, אחותו ואחיו ביולי 1951. אביו נשאר בעיראק לטפל בעסקיו, והגיע לארץ כעבור עשרים שנה, מספר ימים לפני פטירתו (בלס ששהה בפריז באותה עת לא זכה לפגוש את האב). המשפחה שוכנה עם בואה לארץ באחת המעברות שסביב לעיירה הפלסטינית מג'דל (כיום אשקלון), וחייתה שם יותר משנה.

לאחר שחרורו מצה"ל למד ספרות עברית באוניברסיטת תל-אביב. פרסומיו הראשונים בארץ היו בערבית. הוא עבר בהדרגה לכתיבה בעברית, ומאז פרסום הרומן הראשון שלו (המעברה) 1964 לא שב לכתיבה ספרותית בעברית. בין השנים 1956-1961 עבד ככתב לעניינים ערביים ביומון הקומוניסטי "קול העם". ב- 1970 יצא לפריס והכין תזה לדוקטורט על השתקפות הסכסוך הישראלי-ערבי בספרות הערבית, שהותקנה לאחר מכן לספר שהופיע בצרפתית, בעברית ובערבית. עם שובו לישראל ב-1974, הוא נמנה עם סגל ההוראה בחוג לשפה וספרות ערבית באוניברסיטת חיפה ומפרסם מחקרים רבים בארץ ובחו"ל; הוא גם עורך את כתב-העת למחקר "אל-כרמל", היוצא לאור בערבית מטעם האוניברסיטה. פרופ' בלס פרש מאוניברסיטת חיפה ומחלק את זמנו בין תל-אביב לפריס, בה הוא עוסק בכתיבה. התמקד רוב החששות של שמעון בלס באישים בעליזהות כפולה, השייכים לשתי תרבויות, שני עולמות שונים. רוב סיפורת יש מבוססת על אישיותם של נבדקים עם זהות משותפת, אבל ברוב הרומנים והסיפורים שתמצאו תווים אלה ששייכים לשני עולמות, שתי תרבויות, וציביליזציות. זה דמויות קרוב מאודל מספר הסיפורים. העולם של הדמות הזאת עם זהות כפולה, או פיצול, או יחולק בין שני עולמות נושא בתוך שארית הזהות הקודמת, וזכרונות מהעבר שלא היה אבוד לחלוטין. סיפורו של " המעברה " הוא סיפור חייו בימי ילדותו. הוא גם כתב סיפורים על

מהגרים מהמערב אושאר העולם לישראל. ספרים על רוס, למשל, מהגרים הגיעו לישראל, ובסיפורים האלה התמקדו בנושא של השתלבות בחברה הישראלית החדשה, ואת הקשיים שהם מתמודדים בחודשים הראשונים של חייהם החדשים. בלס היה העיראקי הראשון שהגיע לארץ בשנות החמישים שפירסם רומן בעברית, וספרו "המעברה" ראה אור ב-1964 בהוצאת עם עובד. בלס כתב רומן זה בגרסא מוקדמת בערבית, אך לא פרסם אותה מעולם, ואילו הנוסח העברי לא היה תרגום, כפי שהוא מעיד בזיכרונותיו, אלא כתיבה מחדש של הרומן. לאחר מכן שב בלס לעסוק בערבית, וכתב בראשית שנות השבעים דוקטורט בסורבון בפאריז על השתקפות המלחמות עם ישראל בספרות הערבית. לאחר שהותו בצרפת שב לגור בתל-אביב, ושימש לאורך שנים ארוכות פרופסור לספרות ערבית באוניברסיטת חיפה. כתיבתו של בלס מרתקת, רבת השראה ומקיפה עולמות רבים, ובכל ספריו בלטו דמויות הנושאות עמן זרות וזהות כפולה, על כל כאבן וחדות מבטן, בין ארצות. בלס פרסם לאורך השנים אחד-עשר רומנים, שני קובצי סיפורים, שני ספרי ילדים (אחד מהם באנגלית), קובץ נובלות אחד, קובץ אחד של תרגומים מן הספרות הפלסטינית, וכן ספרי מחקר (שלושה מהם בערבית, אחד בעברית, אחד בצרפתית); כן ערך בלס את כתב-העת המדעי בערבית לחקר הלשון והספרות הערבית "אל-כרמל". עתה רואה אור ספר זיכרונותיו, "בגוף ראשון".

ספריו (2)

המעברה (1964) מול החומה סיפורים (1969) אשעב מבגדד (1970) התבהרות : רומאן (1972) הספרות הערבית בצל המלחמה 1978 (תורגם לצרפתית וערבית) בעיר התחתית : ספורים (1979) חדר נעול (1980) חורף אחרון (1984) היורש (1987) והוא אחר (1991) אותות סתיו : שלוש נובלות 1992 (תורגם לערבית) לא במקומה : רומן (1994) סולו (1998) תל-אביב מזרח : רומן (1998) תל אביב מזרח : טרילוגיה (2003) תום הביקור (2008) בגוף ראשון (2009)

האקסמוזיציה של ההתרחשיות דרך גלרית הדמויות ברומן

(המעברה) של הסופר שמעון בלס

מ.ע הדיל סלואן

מחלקת השפה

העברית

על רומן המעברה:

הרומן (המעברה) מיצירתו הספרותית החשובה ביתר להמספר העירק' שמעון פלס היא היתה הרומן הראשון שהתחיל פעילותיו הספרותית הוא כתב הרומן בראשון בשפה הערבית , ולאחר מכן תרגם אותה לשפה העברית . הרומן המייצג את המעבר הסיפורי - המדברת על תנועת ההגירה במזרח התיכון , שאינה נזקקת בהכרח לחציית ים. הנכתבת על ידי מהגרים יוצאי ארצות המזרח - אל שדה הספרות הישראלית , תנועת המהגר המזרחי שונה מתנועתו של המהגר מאירופה , ואינו כולל חצייה סמלית של גוש ימי מרחבי , חציה בים סמלי המפריד בין עבר לעתיד , כלומר מפריד את הסיפור הגלותי מן הסיפור הציוני – אינה מעשה חד של נתק ומעבר מהווה אחת להוויה אחרת , ולפיכך היא אינה מציינת לדרישות סיפור ההגירה הציוני ההגמוני . רומן המעברה מתקיימת בתוך הרצף המרחבי שבו המעבר מבגדאד לתל-אביב , והוא מספר חלק מחייו של הסופר לאחר העליה לאירץ ישראל . וראיות על החש'בות אבל הוא פיצול האישיות וגבורותיה כי הגוף שלה המסופר בין דפיו ועל כך, אמר שמעון בלס:

" אינני נתון בקונפליקט עם האיזור . אני באתי מאזור ערבי , ונותרתי בדיאלוג מתמיד עם האזור הערבי . בנוסף לכך אני לא שיניתי את האזור שלי . אני רק נעתי ממקום אחד למשנהו בתוך האזור . הפרויקט הכולל של הלאומיות , של אידיאולוגיה ציונית , של נקודת מבט יהודית , קשרי החובה בין יהודים בגולה לבין ישראל . כל זה הנו די שולי עבורי ואינו ממלא בשבילי תפקיד משמעותי ; זה אינו חלק מעולמי התרבותי . איני מנהל דיאלוג עם נקודת המבט הלאומית או הציונית ואינני בדיאלוג עם הספרות העברית . אינני מנהל אתם דיאלוג . אם בכלל , אני מנהל דיאלוג עם הלשון עצמה " (3)

במעברה הצטיין המספר לציור חיים קשים שסבל על ידי המהגרים ביניהם משפחתו ובמיוחד (אמו), הגבורים והאישים תרם בציור האירועים זה היה להתרחש באחד המעברים (מחנות זמנים) מוכן לקבלה העולים היהודים מעיראק שהייתה האנושיותם את היחסים רצופים למרות הקושי של חיים אכזריות הטבע ומצבים בריאותיים ירודם תאימות רוחני ומאמץ קולקטיבי ברור מלווה מדי פעם ניצוץ של תקווה ורגשות חיים של אהבה . הצליח הסופר בסקריה שלו הם מבטאים את מה שהייתה שסיור בראש את החלומות והשאיפות ניתן לקבל או הנותר של בני חיים הוא מחפש , זה כשנראה בדפים הבאים שמספרת על דמויות אבדתי הכל מלבד הזיכרונות שלה בזמן שהיא חיה על אדמת עיראק. (4)

מנקודת מבט שלו , זו אחת הסיבות לכך שהמרחב הלאומי , שאליו מגיע המהגר המזרחי , אינו כולל במובהק את המרכיב הציוני האוטופי, שמופיע בטקסטים ההגמונים של " המקום האחר" , מקום , שכדי להגיע אליו יש לבצע את קפיצת הדרך , את המעבר אל האוטופיה שהיא לא מקום , המקום שלא הולכים אליו אלא מגיעים ומעפילים אליו. הדרל מבגדאד לישראל עוברת דרך ריסוס די-די-טיבשדה התעופה בלוד. הגירה זו אל המקום הישראלי כרוכה , דרך קבע , בסתירות ובמאמצים שאינם מביאים להשגת האיטימיות המלאה עם המקום . (5) זהו נרטיב , שעמדתו בשיח הישראלי סמכותית והגמונית, בניגוד לקיום המרכזי של מהגרים מזרחיים במעברה - המרחב של המזרחי הוא מרחב מקומי, שנמצא כרצף מרחבי עם מקום הולדתו, אבל הרצף הוא גם שמשייך את המרחב לזה המזוהה כערבי, ולכן גם כזר וכדחוק . הרציפות מחברת את הערבי- היהודי עם הערבי שכנו- לשעבר. שממנו לא התנתק. המרחב המזרחי מתקיים בתוך דימוי המריב ההגמוני , כמרחב שבו אני יכול להיות בעת ובעונה אחת גם ערבי וגם יהודי שני קטבים השוכנים יחדיו. המתקיימים בו-בזמן , של מי שמתבונן כיהודי ומזהה את עצמו כערבי . ולהפך- של מי שמתבונן כערבי ומזהה את עצמו כיהודי. (6)

זה היא דוגמה של כתיבה ספרותית , פרי עט אחד מהסופרים המזהים עצמם כמציבים, באורח מובהק, ייצוג עצמי מזרחי, שהתערבות שלהם בשדה הספרות הישראלית , והדיאלוג שלהם עם ספרות זו, כולל כנעט תמיד את מוצאם המזרחי

ואת המפגש שלהם עם ההווייה הישראלית. אין מדובר ב"מהות" תרבותית, שהם הביאו אתם מן המזרח, אלא בפרקטיקה תרבותית של יצירת "מזרחיות" המתחוללת בישראל, ושהם שותפים לה – אם כי אינם מייצגים אותה באורח מלא. במלים אחרות, מרכיב קבוע בפרקטיקה התרבותית של המזרחיות הוא סיפור של הגירה מן המזרח אל ישראל. היצירה המובאה כאן כייצוג כוללני ומייצג של "עמדה מזרחית" בתרבות הישראלית; היא מובאה כדי להצביע על אפשרויות או על מסלולים של התערבויות ספרותיות, של סופר בעל ייצוג עצמי מזרחי, בשדה הספרות הישראלית. (7)

האקסמוזיציה של ההתרחשיות דרך גלרית הדמויות ברומן

של הסופר שמעון בלס (המעברה)

כל הלוקח לידו את הספר "המעברה" של שמעון בלס מ - 1964, ומסתכל על התצויר של עטיפתו מגלה מיד את התצלום של אוהל ממוספר בתחלת הפרק הראשון בה, המתחיל ומסתיים במלים ערביות:

"מקאה א-נצר לצאחביהי שלמה חמרה" [בית הקהווה "א-נצר" (נצחון) – בעליו שלמה חמרה]. מלים ערביות אלה מתנוססות על חזיתו של צריף-עץ הניצב כסמוך לכביש האספלט, בואבה מעברת אוריה, הן מזמינות אותך לשבת על אחד השרפרפים הפזורים ליד פתח הצריף, להאזין לצלילי הזמירות הבוקעים מן המקלט ולהשיב את נפשך בלגימת כוסית תה או ספל קהווה מהבילה.

...

משהושלמה המלאכה והצריף עמד על תלו והרהיטים הוצגו בתוכו, גחן חמרה אל אשתו ולחש בהתרגשות :

" איזה שם נתן?"

תלתה בו לולו מבט תוהה:

" איזה שם?"

" אני חושב ... א –נצר , " אמר כשהוא משפשף זיפי זקנו.

" א- נצר? מדוע?"

הרכין ראשו והחריש אחוז – הרהורים . אחר הפטיר כמדבר אל עצמו : " זוכרת את בית הקהווה של חג'י חסיין א-נעימי בבאב-לאגא? שמו היה א-נצר . חג'י חסיין אדם שאין רבים כמוהו . אללה יזכור אותו לטובה . הוא אמר לי : 'יא אבו –פואד , אל תסע , תתחרט !' "

למחרת הופיעו האותיות הערביות בחזית הצריף . אחד ממקורביו , מאיר הספר , צייר אותן במו ידיו . ובו ביום גחן חמרה שוב אל אשתו ולחש :

,, ראית את הכתובת ? א-נצר ... באיזן אללה אינתצרנא [בעזרת השם ניצחונן] ! " (8) עמ" 7-9

בית הקפה המוקם במעברה הוא , מצד אחד, מהלך של התמקמות יתד במרחב הציוני – אך באותהמידה הוא גם בנייתו של בית קפה בגדאדי, ששמו הוא א-נצר (נצחון), על האדמה הציומית.(9)

גם כן המסתכל מגלה, שחודו הנקוב מורם כלפי מעלה. שולי פתחו מופשלים לצדדים , ובתוכו נפער חלל אפל וחשוך . שמיכות דלות ודקות מונחרת על יריעותיו . השטח כולו מלא שלוליות ובוץ , משמע גשם ירד על האהלים ותושביהם , השמיכות הדקות אמורות היו לחממם . ארבעה ילדים בלבוש קל , מבוצצים בפתחו , וצלליותיהם משתקפות בשלוליות . ברקע אוהלים נוספים כאלה, השמים מעוננים

בענני גשם , הרובצים על הכל ומאימים בגשם נוסף . על פני השמים כתוב : " המעברה " כאילו יד נעלמה לקחה מן חבוץ שמסביב ורשמה בעזרתו כתובת זו לדראון עולם . (1) ואינה מתקיימת כחלק אינטגרלי ויציב של התודעה הקולקטיבית-לאומית:

" ישבנו מכורבלים בשמיכות ליד השולחן ועצמותנו ריחפו מקור . משבי הרוח העזים הטיחו את הגשם בסילונות אופקיים- כמעט מאז ארבעה ימים שארובות השמים נפתחו מעלינו , המעברה הפכה מדמנה –אגם-בוץ, שבדונים מזדקרים מתוכו. הנחל שמאירי המעברה היבש בירחי הקיץ התמלא עכשיו"

הניגוד זה בין מקום ללא מקום , חודר אל לב-לבו של המבנה הפנימי של המעברה ; המעברה היא " לא מקום " , בשל עליבותה ומוזנחותה ; ובכל זאת היא " מקום " , משום שאנשים בונים בה צריף לעצמם . כך למשל , הם בונים בסמוך לבדונים , צריף , שהוא קן לאהבתו האסורה לנעימה וכן זהו גם המקום שבו הוא מקביצת ספריו ; אילו בעל בית הקפה " התקין לעצמו גנרטור חשמלי ותלה שם מחרוזת נורות- ניגוד בולט לאפילת המעברה המדכאה".

תצלום זה מוסר במרוכז ובאופן ויזואלי את תאורי המעברה , ומופיעים במפוזר בספר ומשמשים רקע למתרחש . ובהיתו תצלום ריאלי הוא גם מיצג את דרך הכתיבה הריאליסטית , הנקוטה ברומן . נקרא בספר תאורים של צריפונים עלובים , גגות דולפים , המרטיבים את הילדים הישנים (עמי 19) . מי הגשמים נאגרים על יד הפתח המקשים על הכניסה (עמי 38) הריהוט הדל והמצומצם עונה בקושי על הצרכים המידיים : מטה צרה , שרפרפים ושולחן . בהעדר ארון- הבגדים תלויים במפוזר . בתוך השטח הצר של הצריף או הבדון מוקצות פינה לבשל על פתיליה , ולרחצה – " בפינת בהבדון מתוח היה חבל מקיר אל קיר ועלין תלויה היתה שמיכה . במשולש שנוצר מאחורי השמיכה העמידה אמו של יוסף גיגית פח גדולה ודלי מים חמים . כל ערב שבת מתקינה היא , כמוה כאשר אנשי אוריה , את פינת הרחצה " (עמי 27) . מים מביאים בדליים מבחוץ , ועל חשמל אין מה לדבר . (10)

עששית קטנה מאירה קלושות את החשיכה בפנים, " הרוח שחדרה בעוד סדקי החלון המוגף הרקידה את להבת העששית, שהטילה צללים על הכתלים הטחובים " (עמי 19). (11)

למרבה האירוניה למקום אפל וטחוב זה קוראים " אוריה ". בראש הספר עומד הפסוק מישעיהו ס' 1 : " קומי אורי, כי בא אורך ". (12)

היה זה כאשר אשנב לשכת העבודה נפתח סוף סוף. ובחלל המעברה ריחפה מעין רגיעה שלאחר הסערה(עמ'190). וההלכה לקראת התושבים במתן אפשרויות של תעסוקה, כבוד ליכולתם ולתרבותם, ומתן הזדמנויות להשתלבותם בחיי המדינה, רק הם מסוגלים להזרים לתושבים אלו את החום והאור החסרים להם כל כך. (13)

רוב ההתרחשויות מתגלות לקורא בדרך כלל לפי התנהגותם של גבורי המעברה הן בזמן ההתרחשות והן כאשר הדמויות מספרות על ההתרחשויות, תוצאותיהן, וההרהורים עליהן.

האירועים המתרחשים אולי מעטים, כי עיקרו של הספר עא בעלילה מותחת, כולם נבחרו ליצג את המצב השורר במעברה האירועים מתארגנים בשלושה חלקים :

בחלק הראשון לאחר האקספוזיציה של המקום המרכזי במעברה, בית הקפה, וחלק מן הגבורים הראשונים, אנו קוראים על אשה, הכורעת ללדת, כשהיא מובלת על ידי כמה מתושבי המקום לאמבולנס, כי רופא שהוזעק למקום לא הגיע, הולד מת, אירוע זה מזרז את ההתארגנות אנשי המעברה לצרף תביעת זכויות מינימליות של תנאים סניטריים, עזרה רפואית, דיור הולם, עבודה לאנשים

התושבים נקראים בפזיזות לאספה לא מתוכננת, כש" אויבים " מבפנים מנסים למנעה, האסיפה מתפוצצת כצפוי במהומות ובמכות עד כדי התערבות המשטרה ומעצרם של רוב הגיבורים הראשיים, כך מסתימת חלק א' במהומות ובטל,

בחלק ב' הגבורים הראשיים במעצר, קשה ליצוג אתם קשר, אחד התושבים, שנשלח ללמוד דרכי התארגנות, חוזר למעברה ומנסה על ידי שיחות אישיות

לעורר להתארגנות ולבחירת ועד מקומי , שוב נקראת אסיפה , הפעם נדמה
משהיתה הכנה יבחר הועד , אך שוב פורצות מריבות ומהומות והועדה לא נבחר,
גם חלק ה' מסתיים במהומות ,

בחלק ג' המהומות נמשכות , לשכת העבודה סגורה , מנהל המעברה מטעם המסד
מושלך לתעל

אולם עם שחרור העצורים והפעלת הלחץ על לשכת העבודה , היא נפתחת בסופו
של דבר , מהבהבת התקוה למצב טוב יותר נאה רגיעה , אך עדיין מתוסרי העבודה
מסתובבים ומוצאים מפרט בשתיה ובעשן,

סיום הספר בחלק ג' מקביל לפתיחה בחלק א' בצורה כיאסטית: הפתיחה הציגה
רת בית הקפה בעליו והאנשים הבאים אליו לשתות קפה, לעשן, לשמוע ולהשמיע ,
הספר מסתיים באותו מקום, בבית הקפה , כשתוקה - מצד אחד , ואכזבה – מצד
שני , מהלכים בחללו,

שאלו רשתי , הסובל מכאבי רגליים , בא בראשית הספר לבית הקפה קודר ומעשן ,
כש הקנאה לאשתו אוכלת את לבו , הוא מופיע לפני הסיום, שכהוא נלקח לבית
החולים לרפוי כאביו שהתעצמו אך הספק שהיה בלבו לגבי נאמנות אשתו , נעלם ,
שוב – אופטימיות במצב הנפשי ופסימיות במצב הגופני,

יוסף שאבי , שהוא אחד הדמויות החיוביות בספר , ומניע חלקים רבים מן העלילה ,
לקח בתחילת

הספר חלק נכבד בפעולת ההצלה של האשה הכורעת ללדת , הוא גם היה בין
הנעצרים , בסוף

הספר – לאחר שחרורו הוא סובב במעברה , חש אהבה עצומה לכל תושביה
ומרגיש שהוא חלק

מהם , אך יחד עם זאת הוא מלא צער בראותו מה רב סבלם , ומה מועטת העזרה
המושטת להם

מבנה כיאסטי זה של הפתיחה : בית בקפה , שאוך רשתי , יוסף שאבי מול הסיום :
יוסף שאבי ,

שאל רשתי, בית הקפה , קשור קשר הדוק למספר הספר , הקורא חוזר , לכוארה
לנקודת,

ההתחלה , הבעיות רבות האכזבות גדולות , יש שנוי מה , יש פתח לתקוה , כי
בחזרה הכיאסטית

יש שינוי יש מידה מסויימת ורגיעה , אבל החזרה קיימת , המצב זועק לתיקונו שאם
לא כן סערות

נוספות תפרוצנה , החזרה מהווה כעין טבעת חנק מאיימת , הקוראת לתשומת לב,
ולהיבין

כמטב תהליך האירועים צריך לאקספוזיציה של הגבורים והדמויות של רומן
המעברה כדלהלן:

בני הדור המבוגר (14)

בין הגברים מיעוטם הם בני הדור המבוגר . הם מוצגים כבעלי עבר מכובד בארץ
המוצא , אבי נעמן מספר על ההערצה , שרחשו לו הבדואים , תושבי הכפרים
בדרום עירק , אילהם הגיע לרגל מסחרו . הוא לא רק מכר להם סחורתו ; אלא
סייע בעצה בכל הנוגע להם . חולים חשוכי מרפא היו באים ומבקשים ממנו רפואה
. בעיניהם זה היהודי הוא חכם ורב תחבולות , והם האמינו בכוחו לרפאם . "
עזרא היהודי " זה היה כינויו בפיהם (עמי 34-36) . זהו אדם למוד נסיון , טרב לב
 , המוכן להעניק מנסיונו לאחרים . הוא נשען על האמונה , אך לא האמונה הדתית
 " אין רפואה טובה מאמונה " הוא אומר " עיקר המעשה האמונה . אם מאמין אתה
 בדבר מה צודק – אין כוח בעולם היכול להכריעך ! " (עמי 36) . (15)
 לעומתו , ידידיה השוחט הוא בעל האמונה הדתית . הוא ירא שמים (עמי 15)
 ומזכיר את הרב לבן-הזקן בבגדד . הוא מהלך כשתיק הטלית הכחול תחת בית
 שחיר (עמי 62) , מסייע רחונית בדרכו שלו לאומללים : " האשה כרעה ללדת

ונתבהלה . פחד נפל עליה מאז המקרה באשת נעים אל-חי באז ... כתבתי לה ברכות . קראתי לפניו בספר התהילים . הלא זו לידתה הראשונה , והיא לא יודעת להתפלל (עמי 143) . הוא מופיע לפני מאיר המארכזב ומעודדו : " אלהים רואה הכל , בני . הוא יתקדש שמו רואה את הנשמה של האדם ויעניש את הנבלים " (עמי 144) .

אך עמדת הסופר החילונית הראציונאלית אינה מקבלת דברי אמונה אלו . מאיר אינו משתקנע , כי רואה את הנבלים ממשיכים במעשיהם , ואינם באים על ענשם . בכל זאת נותן הסופר לדברי אמונה אלו להדהד ולהשמיע . (16)

המנהגים הצעירים (17)

רוב הגברים צעירים . רובם טובי לב ודורשי טובת הכלל . ביניהם מתבלטים שלושה טפוסים של מנהיגים :

ראשון להם הוא יוסף שאבי שזכה בספר לעצוב נרחב . הוא מוצג נפעולותיו ובמחשבותיו ובדעת אחרים עליו .

כאומר , בפעולותיו הוא לוקח חלק מרכזי בעלילה ומניע אותה . כולן למען המעברה . הוא נתיתם מאביו בגיל צעיר (עמי 37) והוא משתדל לעזור לאמו האוהבת בעול הפרנסה ובחינוך אחיו . הוא זוכה להערכת כולם (עמי 17) מדברים עליו בבית הקפה (18) ומספרים על פעולותיו .

הוא עצמו ישר וטוב לב ואוהב בריות (עמי 17) , הוא משכל ויודע עברית (עמי 19-40) הוא האהוב על הרואים בו מנהיגם (עמי 183) , אך הוא בתוכו מתוסכל :

" שאיפתו היתה ללמוד אדריכלות ולהיות אחד מביני ארץ . גלים של שמחה היו שוטפים אותו , כשהיה מדמה בנפשו , כי בערוב ימיו יסייר לארכה ולרחבה של מולדתו החדשה , ובחלפו על פני בתים והיכלים יקיש במטהו על הכתלים ויכריז : מעשה ידי הם ! חלום שלא נתגשם . חלום ששקע ברפש המעברה " (עמי 166) .

הוא מהווה דוגמא לצעיר חיובי בעל כשורים נאותים, שאפשר היה לטפחו ובינתיים הוא שרקע ברפש המעברה .

השני הוא חיים רעד שכנויו הקודם היה " אל-כתב " , פקיד . אדם בעל כשרונות , מלמד ונבון (עמי 53) , שהודבק לו הכינוי "ועד " לפי " שמדבר היה בלי הרף על הצורך בועד במעברה " (עמי 94) . הוא נשלח לסמינר ללמד עברית , בעיות הארץ , תולדות הציונות ובעיקר שאלות הקליטה של העולים (עמי 100) .

אולם לבקשת מנהל המעברה הוא הפסיק את למודיו , וחזר כדי לארגן את תושביה . הוא יודע לדבר , בכל הזדמנות הוא מביע דעותיו על האפשרות של השתלבות העולים בחיי הארץ (עמי 101) בדברו עם עם האשכנזים היה חוזר ומדגיש באוזניהם : " העירקים אינם כאשר העדות . הם עדה העתידה להנהיג את המדינה ולשאת ולתת עם הערביםבלשונם , שכן אין כמוה קרובה לתרבותם " (עמי 94) , הוא איתן בדעתו , למרות שבני שיחו הקשיבו לדבריו בלגלוג גלוי .

בדברו אל חבריו במעברה הוא מזרזם להתנער ממרירותם (עמי 184) . הוא מנסה להעמידם על הצורך בהתארגנות תוך מחשבה (עמי 103) .

הוא מנסה בפעל לארגנם , אך מהר מאד הוא נוכח לדעת , כי לפניו המון שהשליטה על הפרחחים שתוכו אינה קלה . גם הוא נשכל הוא אינו זוכה לאהדת התושבים (עמי 98) ובטחונו העצמי מתערער (עמי 98) .

השלישי הוא איליהו עיני מעשירי המעברה ומתשוביה (עמי 8-51) על עיסוקיו אין איש יודע (עמי 9) והוא מבודד (עמי 52) למרות שנכחותו מורגשת היטב במעברה . גם הוא כואב את כאב יהדות עירק (עמי 51) ומצר על העדר מנהיגות : אין ראש ראין במעברה אומללה זו . כל פרחח שם עצמן בעל בעמיו ומטיל מוראו על הציבור כולו " (עמי 50) יש לו רגשי עליונות ובצדק , הוא אמיד , משכיל , (עמי 51) , אנשי המעברה " סבורים שחכמה אצורה בו ויש לאל ידו להשפיע אצל השלטונות לטובתם " (עמי 98) . חיים ועד אף מנסה להכלילו בועד , אך הוא " בעל נכלים שלעולם אין לדעת את צפונותיו " (עמי 98) , ואכן כאשר מתארגנת סוף סוף האסיפה , הוא הגורם לפצוצה (עמי 150) .

שלושה טפוסים , שלושה מנהיגים , והמעברה אינה מונהגת .

הצעירים האומללים (19)

שאר הצעירים מוצגים בצמצום והמכנה המשותף לכלם : אומללות , מעשים ללא שיקול דעת ומרירות .

נעמן צבחה צעיר חיובי תימך ביוסף ונכלא בעת המהומות (עמי 154-123-41) , דוד מנצור , קצוני מתהלך הרגשת קיפוח (עמי 171) ומתריס השכם הערב נגד ה"אידיש" (עמי 16) , מנשה נזאח , כעסן (עמי 14) נכלא אף הוא בעת המהומות (עמי 64) ומוכן להרבץ אפילו לאשתו , כשזו מלעיזה על חבריו . משה השומר , שתין (עמי 31) מכור לסמים (עמי 156) , מפוטר מעבודתו וכל מרירותו נשפכת בשירים (עמי 31) . מאיר הספר , אומלל שעזרתו לחברו הביאה למאסרו (עמי 70) ולאבדן אהובתו (עמי 110) . לגלרית האומללים מצרפים סלים שבח , המפוטר מעבודתו ושביתתו מפורסמת בעתונים (עמי 90-91-42) , נחום בזז המאבד את בנו ואשתו ומשתגע (עמי-71 70-10) , נעים אל חיבאז , שאשתו כרעה ללדת ומחוסר עזרה מת הולד , והוא נרתר כושל ומבולבול (עמי 17) .

הבריונים (20)

בתוך הצעירים בולטת קבוצה של שלושה בריונים : צלח , שפיק , ויעקוב (עמי 23) המחוללים מהומות והרס (עמי 32) מלשינים (עמי 124) ומאימים (עמי 53) וכל זה בעד כסף (עמי 48) .

הנשים (21)

הנשים ביצירה , בדרך כלל , מוצגות בצורה סטריאוטיפית. הן בדרך כלל , חזקות מן הגברים , אך נכנעות ומקבלות את מרותם (עמי 136) . הן עומדות לימין בעליהן (עמי 60) , עובדות את עבודת הבית , ומשתדלות באמצעים הדלים והקשים לקיים את המסגרת המשפחתית. מעט מהן עובדות מחוץ לבית , שכן בגלל עבודתן הילדים נעזבים ללא השגחה בסימטאות השכונה , ונזונים מפחי

אפשה (עמי 58) , הן מכניסות אורחים , ומגישות עזרה זו לזו (עמי 38). כאשר הן מתפרצות הן הן מצווחות , טופחות על פניהן ומללות (עמי 120) , ואין הסופר הגבר נמנע מהלשמיע דברי בקורות על התנהגות זו (עמי 126) .

רק הצעירה , אסתר בזאז זוכה לעצוב מיוחד . גורלה והגיגיה נפרשים לפני הקורא במיוחד בפרק הרביעי (עמי 18-19).

הסופר מתאיר את אורח חייה בדיבור עקיף עליה , משלב בדבור סמוי את הגיגיה , ובדבור ישיר מביא קטעים מיומנה .

היא יוצאת לעבודה של משק בית אצל הגברת סוחרמן , האשכנזיה היחידה המופיעה בספר באור חיובי . אשכנזיה זו מעודדת אותה ללמוד עברית ולחפש עבודה אחרת , ומבטיחה לה שבעלה יעזור לה . בפניה פורשת אסתר את מרי נפשה על אביה החולה , השכור , על אחיה העזובים , על תנאיה האיומים בבדון העלוב , שמים נוטפים מגגו וכתליו טחובים . הסופר מתאר באיזה אנושי היא מטפלת באחיה ובאביה . היא אוהבת בסתר לבה את יוסף שאבי , וזו נקודת האור היחידה בחייה . מיומנה , הכתוב אולי בשפה גבוהה מידי לגילה , משתקפת נפש רגישה ועדינה , שתום ילדות נסוך בה. (22)

כל הגבורים הראשיים אלה , קשה ליצור אתם קשר , כיאחדים במעצר וחלק אחר אנו קוראים על אשה הכורעת ללדת, אירוע זה מזרז את התארגנות אנשי המעברה לצורך תביעת זכויות מיני ימליות של תנאים סניטריים, עזרה רפואית, דיור הולם, והיקר, עבודה לאנשים. שוב נקראת אסיפה , הפעם נדמה , משהיתה הכנה יבחר הועד, אך שוב פורצות מריבות ומהומות והוועד לא נבחר. סיום ההתרחשויות ברומן מקביל לפתיחה המציגה את בית הקפה, בעליו והאנשים הבאים אליו לשתות קפה, לעשן, לשמוע ולהשמיע. הרומן מסתימת באותו מקום- בבית הקפה, כשתקוה- הצד אחד, ואכזבה- מצד שני, מהלכים בחללו. (23)

שאל רשתי, הסובל מכאבי רגליים, בא בראשית לבית הקפה קודר ומעשן, כש הקנאה לאשתו אוכלת את לבו. יוסף שאבי, שהוא אחת הדמויות החיוביות ברומן, ומניע חלקים רבים מן העלילה , לקח בתחילת הרומן חלק נכבד בפעולת ההצלה של האשה הכורעת ללדת, הוא גם היה בין הנעצרים. בסוף הספר- לאחר ששחרר הוא סובב במעברה , חש אהבה עצומה לכל תושביה ומרגיש שהוא חלק

מהם, אך יחד עם זאת הוא מלא צער בראותו מה רב סבלם, ומה מועטת העזרה המושטת להם. הקורא חוזר, לכאורה, לנקודת ההתחלה. הבעיות רבות, האכזבות גדולות, יש שנוי מה, יש פתח לתקוה, כי בחזרה הכיאסטית יש שנוי, יש מידה מסויימת של אופטימיות ורגיעה, אבל החזרה קימת. החזרה מהווה כעין טבעת חנק מאיימת, הקוראת לתשומת לב (24).

התוצאות:

- למרות המציאות, המתוארת ביצירה, עומדת מול הכרזה חגיגת זו בסתירה מוחלטת.
- יחסי האנוש החמים בין תושבי המעברה, הנשמרים על אפפי הסבל, המרירות והתנאים הקשים, מעוררים בלב הקורא הערכה לאוכלוסיה ולאורח חייה

- למרות התנאים הקשים, האהל הדל והצר, נפרשים בין רוב תושבי המעברה יחסים של הכנסת אורחים ועזרה הדדית
- רגעי האהבה, המתוארים בעדינות ובחן, הם רגעי האור ביצירה, אך מיעוטם מדגיש מה רב החשך מסביב
- ובסוף כל מה נזכר דלעיל אינו אלה ההשתקפות של הסביבה העיראקית המשפיעה על תרבותו של הסופר הנולד בבגדאד, ואחר כך עלה לישראל ב- 1951 והתגורר עם משפחתו במעברה למעל משנה.

השולים:

- 1 Shimon Ballas, Ha-ma'abarah, (Tel Aviv: Am Oved, 1964, pp 7-9
- 2 اميل القلعي ، بيت في المنفى، مقابلة صحفية مع شمعون بلاص 1994، ص186
- 3 אללי שוחט , ספרדים בישראל , לונדון, 1995, עמ" 24

- 4 שמעון בלס, שם"
- 5 זלי גרביץ, וארן גדעון, " על המקום (אנתרופולוגיה ישראלית) ", אלפיים
- 4 : 44-9
- 6 שמעון בלס, שם"עמ" 9-7
- 7 שמעון בלס
- 8 שם'
- 9 שם
- 01 שמעון בלס, המעברה
- 11 שם'
- 21 שם'
- 31 שם'
- 41 שם'
- 51 שם.
- 61 שם.
- 71 שם.
- 81 אללי שוחט , ספרדים בישראל , ניויורק , 1997 , עמ" 105-88
- 19 Ella shohat,Zionism from the stand point, of its jewishvictims,
London1997'p56,
- 20 Ronit Matalon, The One Facing Us. A Novel (New York:
Metropolit Books, 1998): 70-77

- 21 Elihu Katz and Shmuel Noah Eisenstadt, "Some Sociological Observations on the Response of Israeli Organizations to New Immigrants", *Administrative Science Quarterly* 5/1 (1960): 113-1
- 22 Henry Brian Megget Murphy, "The Resettlement of Jewish Refugees in Israel, ", *Israel Studies* 13/2 (2008): 97-121.
- 23 Ruth Tsoffar, "Forget Baghdad: Roundtrip to the Promised Land", *Anthropological Quarterly* 79/1 (2006): 137.
- 24 Kevin Avruch and Walter P . Zenner, *Critical Essays on Israeli Society, Religion, and Government. Books on Israel, Volume IV*, (Albany: State University of New York Press, 1997), 189-190.
- 25 Lital Levy, "Reorienting Hebrew Literary History: The View from the East", *Prooftexts* 29/2 (2009): 133-137.

המקורות:

1. Ballas, Shimon Ha-ma'abarah, Tel Aviv:1964
2. Khazzoom ,Aziza, *Shifting Ehtnic Boundaries and Inequality in Israel. Or, How the Polish Peddle Became a German Intellectual*, Stanford Univesity Press, 2000

3. Bernstein ,Deborah, "Immigrant transit camps – the formation of dependent relations in Israeli society", Ethnic and Racial Studies 4/1,1981.
4. Bernstein, Deborah and Shlomo Swirsky, "The Rapid Economic Development of Israel and the Emergence of the Ethnic Division of Labour", The British Journal of Sociology 33/1 ,1982
5. Meir-Glitzstein ,Esther, "Class, Ethnicity, and the Rise of Immigrant Leadership; Beer-Sheva in the Early 1950s", Israel Studies 5/2 ,2000.
6. Jack,Bernstein, "Immigrant transit camps – the formation of dependent relations in Israeli society," NewYork,1998.
7. Katz ,Elihu and Eisenstadt, Shmuel Noah, "Some Sociological Observations on the Response of Israeli Organizations to New Immigrants", Administrative Science Quarterly 5/1,1960
8. Brian ,enry, Murphy, Brian Megget, "The Resettlement of Jewish Refugees in Israel, ", Israel Studies 13/2 (2008
9. Tsoffar ,Ruth, "Forget Baghdad: Roundtrip to the Promised Land", Anthropological Quarterly 79/1 2006.
10. Avruch, Kevin and. P . Zenne, Walter , Exile from Exile. Israeli Writers from Iraq, State University of New York Press, 1996

11. Avruch, Kevin Avruch and P . Zenne,Walter, Critical Essays on Israeli Society, Religion, and Government. Books on Israel, Volume IV, (Albany: State University of New York Press, 1997
12. Williams ,Maynard Owen, "Home to the Holy Land", The National Geographic Magazine, 98/6,1950
13. Levy ,Lital, "Reorienting Hebrew Literary History: The View from the East", Prooftexts 29/2 ,2009.

Matalon, Ronit, The One Facing Us. A Novel ,New York: Metropolitan Books, 1998.

استعراض سير الاحداث من خلال تنقل الشخصيات في رواية (المعابر)

للقاص شمعون بلاص

الباحثة هديل سلوان سامي

تعد رواية المعابر من اهم النتاجات الادبية للقاص اليهودي العراقي شمعون بلاص كونها كانت روايته الاولى التي بدأ فيها نشاطه القصصي وقد كتبها باللغة العربية اولاً، ولأنها ترجمت من قبله الى اللغة العبرية ثانياً. وليس ادل على اهميتها وتفرداها الا تعدد الابطال والشخصيات التي جسدها القاص بين صفحاتها وهي تحكي وتصور جزءاً من حياة القاص بعد هجرته الى اسرائيل . وقد ابدع القاص في رسم الحياة الصعبة والقاسية التي عانى منها اولئك المهاجرون ومن بينهم عائلته (امه) ان اولئك الابطال وتلك الشخصيات العديدة قد ساهمت في رسم الاحداث التي كانت تدور في احد المعابر (المخيمات الوقتية) المعدة لأستقبال المهاجرين اليهود العراقيين والتي كانت علاقاتهم الانسانية لاتخلو رغم شظف العيش وقسوة الطبيعة وسوء الاحوال الصحية من توافق فكري وجهد جماعي واضح تتخلله بين الحين والحين بارقة امل ومشاعر حب دافئة. نجح القاص في استعراضها وهي تعبر عما كان يجول في رأسه من احلام واماني ربما حصل عليها او عاش ما تبقى من عمره يبحث عنها ذلك ما ستكشف عنه صفحاتها التي تروي قصة شخصيات اضاعت كل شيء الا ذكرياتها حين كانت تعيش على ارض العراق.